

УДК 811.112.2'27:[304.4+316.77]

Застровський О.А. – к. ф. н., доцент

кафедри німецької філології

ВНУ імені Лесі Українки

Пасик Л.А. – асистент кафедри

німецької філології

ВНУ імені Лесі Українки

**Поняття міжкультурної комунікації та порівняльна характеристика
німецької та української культур**

(на матеріалі німецької мови)

Кафедра німецької філології

ВНУ імені Лесі Українки

У статті йдеться про явище міжкультурної комунікації, дається визначення міжкультурної комунікації. Запропоновано порівняльну характеристику культурних відмінностей Німеччини та України.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, реалія, порівняння, комунікативна компетенція, спільні риси.

Застровский А.А., Пассик Л.А. Понятие межкультурной коммуникации и сравнительная характеристика немецкой и украинской культур. В статье рассматривается понятие коммуникации, приводится определение межкультурной коммуникации. Представлена сравнительная характеристика культурных различий Германии и Украины.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, реалія, сравнение, комунікативная компетенция, общие черты.

Zastrovskyy O.A., Pasyk L.A. The concept of the intercultural communication and a comparative characteristic of the cultural differences in

Germany and Ukraine. The article deals with the concept of the intercultural communication, the definition of the intercultural communication is given. A comparative characteristic of the cultural differences in Germany and Ukraine is suggested.

Key words: intercultural communication, reality, comparison, communicative capacity, differ, general features.

Одне із найважливіших бажань людини полягає в тому, щоб її розуміли оточуючі люди. Причини, заради яких людина шукає розуміння, можуть бути різними: любов, честолобство, почуття обов'язку, наукові, культурні чи економічні інтереси, проте в усіх випадках ключовим залишається завдання найбільш повно донести інформацію до комуніканта. На зламі тисячоліть, коли кордони між країнами перестають бути перешкодою для спілкування, все більшої актуальності набуває міжкультурна комунікація, а, отже, порозуміння між націями.

Метою нашої статті є визначення ролі міжкультурної комунікації та виокремлення і порівняльна характеристика реалій Німеччини та України.

Для досягнення мети нам необхідно виконати такі **завдання**:

- визначити поняття “міжкультурної комунікації”, прослідкувати співвідношення німецької та української культур;
- подати приклади реалій та зробити їх порівняльну характеристику для виявлення відмінностей у мовних картинах світу Німеччини та України.

Об'єктом дослідження слугують композити, фразеологізми та слова-реалії німецької мови у порівнянні з українською мовою.

У сучасних умовах глобалізації та євроінтеграції, коли країни прагнуть до співробітництва та взаємозбагачення у суспільній, економічній, політичній, культурній, науковій та інших сферах, великого значення набувають міжкультурні зв'язки представників різних держав, ефективність яких є необхідною передумовою налагодження контактів та взаємодії, досягнення

взаєморозуміння та взаємовигоди. В результаті інтеграції відбувається злиття культур, чому сприяє спілкування із представниками іншомовних культур. Саме тому вивчення інших культур є дуже важливим. Власне в цьому і полягає **актуальність** нашої роботи.

Ймовірно, датою народження міжкультурної комунікації як академічної дисципліни варто вважати 1954 рік, коли вийшла у світ книга Є. Хола і Д. Трагера “Culture as communication” (“Культура як комунікація”), у якій автори вперше запропонували для широкого вжитку термін “міжкультурна комунікація”, що відображало, на їхню думку, особливу галузь людських відносин [7].

Міжкультурна комунікація – це взаємодія, обмін, зняття бар’єрів, взаємність та солідарність двох різних культур. У процесі вивчення іноземної мови водночас формується міжкультурна компетенція. У центрі досягнення взаємодії та взаєморозуміння між народами, державами, партнерами із співпраці постає проблема ефективного міжкультурного спілкування. Вивчення іноземних мов, їх застосування як засобу міжнародного спілкування неможливе без глибокого і різнобічного знання культури носіїв цих мов, їхнього менталітету, національного характеру, способу життя, звичаїв, традицій.

У сучасній філософії та лінгвістиці погляд на мову як фактор культурної спадщини та культурно-історичне середовище можна вважати загальноприйнятим [4; 5; 6; 8; 10; 11; 12]. Інтегративні зв’язки мови та культури виявляються у комунікативних процесах: комунікація, передусім мовленнєва, є необхідною умовою існування і розвитку культури, вона забезпечує єдність культурних процесів у межах певної спільноти.

Мова – це дзеркало навколишнього світу, яке відображає дійсність і створює свою картину, специфічну й унікальну для кожного народу, етнічної групи, мовного колективу, що користується даною мовою як засобом спілкування [4; 5; 11; 12; 14]. Подолання мовного бар’єру недостатньо для забезпечення ефективності спілкування між представниками різних культур. Для цього потрібно подолати бар’єр культурний. Існують так звані національно-специфічні

компоненти культур, тобто саме те, що й створює проблеми міжкультурної комунікації. Мова – це носій культури, вона передає із покоління в покоління скарби, котрі у ній зберігаються. Мова зберігає культурні цінності у лексиці, граматиці, у фольклорі, у художній та науковій літературі. Варто відзначити, що мова не існує поза культурою як соціально успадкованою сукупністю практичних навичок та ідей, що характеризують наш спосіб життя. Як один із видів людської діяльності, мова виявляється складовою частиною культури, зумовленої сукупністю результатів людської діяльності в різних сферах життя: виробничій, суспільній, духовній [12]. Тому у процесі навчання іноземної мови проблема взаємозв'язку мови та культури постає особливо актуальною і біполярною: мова пізнається через культуру, а завдяки мові відбувається перехід у світ іншої культури. Звідси загальновизнаний висновок про необхідність краєзнавчого підходу до вивчення іноземної мови [10; 14].

Як галузь науки про мову, безпосередньо пов'язану із вивченням культури, останнім часом більшого поширення набуває лінгвокультурологія [2, 14; 16]. Це нова філологічна дисципліна, що вивчає певним чином підібрану й організовану сукупність культурних цінностей, досліджує живі комунікативні процеси породження і сприйняття мови, досвід мовної особистості, національний менталітет. У міжкультурному спілкуванні необхідно враховувати особливості національного характеру комунікантів. Жива мова є у світі її носіїв, ось чому без знання світу досліджуваної мови неможливо вивчити мову як засіб спілкування. Для міжкультурного спілкування недостатньо лише засвоїти лексику. Тут обов'язковим є володіння і самим словом, смислом слова у співвідношенні з предметом, явищем культурного середовища, тобто вагомим є наявність спільних фонових знань. До фонових знань відносяться пов'язані зі словами певної мови відомості культурного, матеріально-історичного характеру, уявлення про побут, традиції, звичаї.

Основним об'єктом країнознавства, на думку Г.Д. Томахіна, є знання, пов'язані з національною культурою, властивою лише певній етнічній і мовній

спільноті. Фонові знання неможливо представити системно, тому що вони, порівняно з науковими, не впорядковані ієрархічно, а запам'ятовуються та відтворюються за яскравістю вражень [11, 14].

Звернення до проблеми паралельного вивчення мови та культури не випадкове, оскільки це дозволяє вдало сполучати елементи країнознавства з мовними явищами, тобто формувати та розвивати іншомовну комунікативну компетенцію.

До аналізу іншомовної комунікативної компетенції слід застосувати системний підхід і, відповідно, розглядати її як своєрідну цілісну систему взаємопов'язаних компонентів, а саме:

- 1) країнознавчої компетенції – знань про народ-носій мови, національний характер, суспільно-державний устрій, здобутки у галузі освіти, культури, особливості побуту, традиції, звичаї;
- 2) лінгвокраїнознавчої компетенції – здатності сприймати мову в її культуроносній функції, з національно-культурними особливостями;
- 3) соціолінгвістичної компетенції – знань особливостей національного мовленнєвого етикету і невербальної поведінки та навичок врахування їх у реальних життєвих ситуаціях, здатності організовувати мовленнєве спілкування відповідно до комунікативної ситуації, соціальних норм поведінки та соціального статусу комунікантів [1, 28].

Зосередимо нашу увагу саме на лінгвокраїнознавчій компетенції. Прагнення до комунікативної компетенції як кінцевого результату вивчення іноземної мови припускає не тільки знання мови (тобто мовну компетенцію), і володіння відповідною іншомовною технікою (тобто мовленнєву компетенцію), але й засвоєння значного прошарку позамовної інформації, необхідної для адекватного спілкування та взаєморозуміння, оскільки останнє неможливе без принципової тотожності основних відомостей комунікантів про навколишню дійсність. Помітні розбіжності в запасі цих відомостей у носіїв різних мов загалом визначаються різними матеріальними та духовними умовами існування

відповідних народів і країн, особливостями їхньої культури, історії, суспільно-економічного устрою, політичної системи. Звідси випливає висновок про необхідність глибоко знати специфіку країни, мова якої вивчається, і про необхідність лінгвокраєзнавчого підходу як одного з головних принципів вивчення іноземних мов. Саме тому лінгвокраїнознавчий аспект вивчення іноземних мов є особливо актуальним.

Проблема міжкультурної взаємодії, взаємосприйняття, взаємовпливу міцно пов'язана в наш час з концепцією діалогу культур [5,23]. Діалог культур потребує створення діалектико-методологічних умов для вивчення іншомовної та рідної культур, вміння їх порівняти. Відповідний культурний рівень особи виявляється у типі мислення, у вираженні почуттів, у манері спілкування і навіть у виробництві конкретних товарів. Культура дає можливість групі людей забезпечити своє виживання в іншій країні. Основи культури створюються із міфів, вірувань та всіх цінностей, які з нею пов'язані. Культурні зміни належать до складних процесів, які відбуваються найчастіше під час взаємодії з іншими культурами. Ось чому важливо усвідомити цінність власної культури, щоб ефективно вивчати іноземну мову. Знання національних реалій важливе при вивченні культури і мови іноземної країни. Саме тому ми пропонуємо прослідкувати відмінності культур Німеччини та України на конкретних прикладах з метою кращого розуміння іншомовної культури.

У німецькій мові існують слова, які засвідчують відмінності світосприйняття німецького та українського народів. Наведемо приклади.

1. “*Xerox*” – американська фірма копіювальних апаратів. Після перебудови в Україні з'явилися численні філіали цієї фірми, які займалися продажем приладів. Вперше студенти, учні, викладачі і т.д. отримали можливість не витратити час на нудне переписування текстів. Цей механізм спростив життя людей, професії яких пов'язані з паперами. У повсякденному житті стало нормою вживати такий вираз “робити ксерокс”, а не “робити копії”. Прилад називається “*Copierer*”, а не “*Xerox*”. Люди перенесли назву на апарат і явище. Тому при згадці про цей процес

у розмові із жителями Німеччини виникають непорозуміння. І прості, здавалося б, слова доводиться пояснювати по-іншому.

2. Існують розбіжності у повсякденній культурі. Крамниці у Німеччині працюють з понеділка по п'ятницю з 9.⁰⁰/ 9³⁰ до 18⁰⁰, у суботу до 16⁰⁰. Вихідні – недільні дні, національні, релігійні, місцеві свята. У нас більшість крамниць працюють до 22.⁰⁰/23.⁰⁰, а деякі –навіть цілодобово. “*Tante-Emma-Läden*” – невеликі магазини, у яких можна придбати товари як повсякденного вжитку, так і продукти харчування. У нас це – міні-маркети.

3. Система освіти в обох країнах теж досить відмінна. Освітню ситуацію в Україні контролює Міністерство освіти і науки, а в Німеччині відповідальність за систему освіти несуть федеральні землі. Різною є структура освітніх закладів. У Німеччині існує така реалія, як *Orientierungsstufe* – це два роки навчання, під час яких учні можуть зорієнтуватися із вибором школи і при потребі перейти до іншого навчального закладу. В Україні таке явище відсутнє.

4. Різняться й національна кухня. Німеччина славиться цибульними пирогами (*Zwiebelkuchen*), клецками (*Klöße*), супом із вугрів (*Aalsuppe*). У Нижній Саксонії подають страву з баранини під назвою *Heidschnuckenbraten*, після якої на десерт подають *Rote Grütze* (холодне ягідне асорті з кремом). *Der Eintopf* – густий суп, в якому є багато овочів, зелені і може бути м'ясо. Традиційними стравами України є червоний борщ, вареники з будь-якою начинкою та сало. Також українська кухня багата на різноманітні борошняні страви.

5. Різними є звичаї та традиції обох країн. *Der Advent* – це передріздвяний час, який німці святкують один місяць. Кожного тижня сім'я у вінку запалює свічку, яка символізує життя. У нас такого свята немає. Різдво німці святкують 25 і 26 грудня. Центральною подією є ніч із 24 на 25 грудня – Святий вечір. Ми відзначаємо це свято із 6 на 7 січня. У Німеччині основними стравами є *die Gans*, *das Gebäck*, *der Pfefferkuchen*. *Die Weihnachtspyramide* є символом Різдва. В Україні обов'язкова і традиційна страва – це кутя. На святий вечір має бути дванадцять пісних страв, що символізують цілий рік, тобто достаток, радість,

щастя. Різдво як в Україні, так і в Німеччині, – це сімейне свято, тому його святкують у колі родини. Другим великим святом є Пасха. Назва цього свята походить від німецької богині весни “Остара”. За народною традицією четвер перед Великоднем вже вказує на свято, яке наближається: “зелений четвер”, у який їдять перші зелені овочі. За ним йде страсна п’ятниця – день розп’яття Христа. Великодня неділя – це свято воскресіння. В українців символом Великодня є крашанки та спечені паски, а у Німеччині – *Osterhase* та *Osterei* – знаки родючості. У свято батьки ховають подарунки в саду, а діти їх шукають. У нас такої традиції немає. У Великодню неділю вода, принесена із церкви, вважається цілющою.

Варто зазначити, що із зміною політичної та суспільної реальності деякі мовні одиниці втрачають свою актуальність, зникають із мовного вжитку і стають архаїзмами чи історизмами. Яскравим прикладом є реалії колишньої Німецької Демократичної Республіки. Для наукових цілей і для розвитку мови вони так чи інакше мають певне значення, тому що вони є візитними картками певної епохи і зустрічаються у численних текстах і певних літературних творах. Наприклад, такі реалії як *Freie Deutsche Jugend (FDJ)* – Спілка вільної німецької молоді, *Thälmannpioniere* – піонери-тельманівці. Крім того, спостерігається, що вони дуже часто знову актуалізуються, оживають, хоча й набувають іншої стилістичної маркованості. Так виникають у мові скорочення із часів після об’єднання Німеччини і набувають нового стилістичного значення і оформлення. Особливо цікавими є такі слова, як “*Ossi*” та “*Wessi*”, тобто ще до об’єднання Німеччини жителів, які жили на сході називали “*Ossi*”, а ті, що на заході – “*Wessi*”. Отже, ці реалії зумовлені історично-географічним фактором. Сьогодні Німеччина “поділена” на Північ та Південь, оскільки перші є католиками, а другі – протестантами. Такий поділ пояснюється релігійними віруваннями. Україна також умовно поділена на Схід та Захід, що зумовлено історичним фактором [18].

Звичайно в інших сферах життя є також багато реалій, які притаманні одній мові, але їх не має в іншій. Наприклад, слово *Fachwerkhaus* в німецькій

архітектурі означає дерев'яний каркас або кістяк малоповерхових будівель з брусків, котрий складається з системи стійок, розкосів, котрі заповнені каменем, цеглою, глиною або чимось іншим. В Україні будинків такого типу не має.

В результаті порівняння німецької та української культур визначаються спільні риси та культурні складові, наявність яких утворює “універсальний культурний ґрунт” комунікативного процесу, а також відмінностей, які на сучасному етапі зберігаються або трансформуються, зближуючи пріоритетні напрямки обох культур. Саме такий процес “розмивання” орієнтацій, наявність різноманітних варіацій, включаючи наближеність або навіть злиття із німецькими ціннісними домінантами, спостерігається в українській культурі відносно самоідентифікації, концепції часу, контролю, прямого, неформального спілкування.

Отже, міжкультурна компетенція передбачає знання реалій, загальних для всього народу-носія, звичаїв, традицій, культурних цінностей та відповідно їхнього позначення у мові, що сприятиме кращому порозумінню та комунікації між представниками різних націй.

Література

1. Будаčov И.А. Язык и культура: – М., 2001. – 192 с.
2. Верещагин Е.М., Костомаров В.Г. Язык и культура: Лингвострановедение в преподавании русского языка как иностранного. – М.: Рус. яз., 1990. – 246 с.
3. Гумбольдт фон В. Язык и философия культуры. – М., Прогрес, 1985. – 129 с.
4. Конецкая В.П. Социология коммуникации. – М., 1997. – 304 с.
5. Кордон М.В. Українська та зарубіжна культура. – К., 2002. – 508 с.
6. Кухаренко В.А. Текстцентрический подход к обучению. // Методика обучения. Романское и немецкое языкознание. – Вып. 1. – Мн.: “Вышэйшая школа”. – 1986. – 170 с.
7. Мальцева Д.Г. Германия: страна и язык.. – М., 2001. – 416 с.
8. Ніколаєнко І.В. Міжкультурна комунікація і мова. – К., 2000. – С. 54–61.

9. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации. – М.: Рефл-бук, 2001. – 93 с.
10. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. – М., 1999. – С. 15–59.
11. Томахин Г.Д. Фоновые знания как основной предмет лингвострановедения / Г.Д. Томахин // Иностр. языки в школе. – 1980. – №4. – С. 84–88.
12. Чередниченко О.І. Об'єднавча функція мови // Зб. наук. праць: Мовні і концептуальні картини світу. – К.: Ін-т філології КНУ, 2003. – С. 3–7.
13. Шемчишин М.П. Культура розвинених країн Європи. – К., 1993. – С. 35–49.
14. Ahlzweig C. Muttersprache – Vaterland: die deutsche Nation und ihre Sprache. – Opladen, 1994. – S. 45–51.
15. Ninnekamp V. Interkulturelle Kommunikation. – Heidelberg, 1994. – S. 8–11.
16. Kühn P. Interkulturelle Semantik. – Verlag Traugott Bautz GmbH Nordhausen, 2006. – 277 S.
17. www.oktoberfest.de
18. www.po-nemezki.ru

Лексикографічні джерела

19. Большой немецко-русский словарь в трех томах. / Под рук. Москальской О.И. Авт.-сост. Лепинг Е.И., Филичева Н.И., Цвиллинг М.Я. и др. – М., Рус. яз. – Медиа, 2004. – 1640 с.
20. Agricola E. Wörter und Wendungen: Wörterbuch zum deutschen Sprachgebrauch. Herausg. Von E. Agricola unter Mitwirkung von H. Görner und R. Küfner. – Mannheim. Leipzig. Wien. Zürich: Dudenverlag, 1992. – 818 S.
21. Duden. Deutsches Universalwörterbuch. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich: Dudenverlag, 2003. – 1892 S.